

Mollusken

Op 25 maart 2023 organiseerden Naturalis, de Nederlandse Malacologische Vereniging, Stichting ANEMOON, Het Groene Strand, Stichting De Noordzee en de Strandwerkgemeenschap gezamenlijk de Grote Schelpenteldag in Nederland. Na een succesvolle pilot op zeven Zuid-Hollandse stranden in 2022 werd de dag nu landelijk georganiseerd. Op 19 locaties verspreid langs de hele kust deden meer dan duizend enthousiaste deelnemers mee en er werden duizenden schelpen geteld. Voor het eerst ontstond zo een goed beeld van de schelpenfauna op de Nederlandse stranden.

Er zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar land- en zoetwaterweekdieren. Momenteel voert Stichting ANEMOON een groot onderzoek naar de Nauwe korfslak in de Duinen van Goeree & Kwade Hoek en Voornes duin.

De invoerapps en website van waarneming.nl worden steeds meer gebruikt voor het doorgeven van weekdieren en andere mariene organismen. De automatische fotoherkenning draagt er aan bij dat ook steeds meer mensen zonder veel voorkennis hun vondsten melden. Tijdens de validatoredag begin november 2023 is besloten te gaan werken in twee teams van validatoren: team “weekdieren” en team “mariene organismen”, waarbij het streven is ook alle andere soortgroepen uit het mariene milieu met validatoren af te dekken.

In 1996 zijn Stichting ANEMOON en EIS Nederland gestart met het Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM). Doel van het project was een zo landdekkend mogelijke inventarisatie van alle in Nederland voorkomende mollusken. De afgelopen decennia registreerde Stichting ANEMOON losse waarnemingen (vaak via streeplijsten) die vrijwilligers doorgaven in een ANM-database. Omdat de invoerportalen van waarneming.nl goed bevallen voor ‘losse waarnemingen’ heeft Stichting ANEMOON besloten deze waarnemingen niet langer zelf te verzamelen via eigen invoerkanalen zoals de papieren streeplijsten van het ANM. Een deel van de gegevens uit de ANM-database is overgedragen aan waarneming.nl, een ander

deel is of wordt rechtstreeks overgedragen aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Uiteindelijk worden alle gevalideerde waarnemingen getoond op het portaal van verspreidingsatlas.nl.

De data van de systematische monitorprojecten (zoals het Strandaanspoelsel monitoring project en Monitoringproject onderwateroever) worden ook met de NDFF gedeeld en in de verspreidingsatlas getoond, maar de invoer van die data blijft via Stichting Anemoon lopen.

Er zijn voorbereidingen in gang gezet om waarneming.nl ook geschikt te maken voor het registreren van vondsten van fossiele schelpen van de Nederlandse stranden. Frank Wesselingh en Ronald Pouwer van Naturalis stelden daarvoor een actuele soortenlijst op en daarmee wordt het namenregister weekdieren op waarneming.nl flink uitgebreid. Ook de kenmerken die per soort opgegeven kunnen worden, zullen waarschijnlijk iets worden aangepast, zodat in de toekomst beter onderscheid gemaakt kan worden tussen waarnemingen recente en fossiele schelpen. In de winter van 2022-2023 organiseerden Naturalis en STINAPA een estafette-expeditie naar Bonaire om de ongewervelden op het eiland beter in kaart te brengen. Elke twee weken kwam een ander team van soortspecialisten naar het eiland. Een van de teams richtte zich op de land- en zoetwaterweekdieren van Bonaire. De slakkenfauna bleek veel soortenrijker te zijn dan tot dan toe bekend was. Naast de 19 reeds bekende taxa werden 18 nieuwe soorten voor het eiland gevonden. Ook werd een beter beeld verkregen van habitatvoorkeuren en verspreiding van soorten over het eiland. Begin november 2023 is een zoekkaart gepubliceerd waarop alle gevonden soorten zijn afgebeeld. Een verslag van de expeditie met voorlopige resultaten verschijnt in december 2023 in Spirula. Een wetenschappelijk artikel waar de resultaten verder in worden uitgewerkt is in voorbereiding.

Sylvia van Leeuwen & Adriaan Gmelig Meyling

EIS-nieuws

Interview met André van Loon

We zitten in ons ‘EIS-hok’, waar we net te horen hebben gekregen dat we ook hier weer moeten verhuizen. Ik heb André’s standaardrecept koffie gehaald, hoewel ik aan André moet bekennen dat ik nog steeds niet zeker weet wat nu de precieze melk/koffie-verhouding moet zijn.

Eén-na-sterkste koffie en één streepje melk.

André krijgt al jaren te veel melk in zijn koffie van me (ik doe altijd twee of drie).

We kennen je natuurlijk in eerste instantie vanuit de vogelwereld, waar je onder andere hebt gewerkt aan de vertaling en bewerking van de onvolprezen ANWB-vogelgids.

Ja, dat doe ik altijd met veel plezier samen met Arnoud van den Berg, ook de nieuwste versie, die nu bijna in de winkel ligt. Nieuwe teksten worden door mij vertaald. Zeker de dingen die met de status in Nederland te maken hebben, houdt Arnoud bij. Ook bij het tijdschrift Dutch Birding deed ik redactiewerk,

waar ook al snel de productie bij kwam kijken. Dat ging vroeger via een ‘zetterij’ waar dan stroken tekst uitkwamen waar nog een heel bewerkproces achter zat. Daar begon ik mee rond 1988.

Maar wanneer heb je voor het eerst een mier gedetermineerd?

Dat was in mijn studietijd, waar ik op de VU dierecologie als hoofdvak had. Onderdeel daarvan was een studie naar mieren op Schiermonnikoog. Ik heb toen drie proefvlakken met elkaar vergeleken die successie-technisch in elkaars verlengde liggen. Eerst een strandvlakte onder de stuifdijk, waar met hoog water de boel zelfs overstroomde. In de embryoduintjes vestigde zich dan als eerste *Lasius niger*, de wegmier. In de Kobbeduinen hadden we het volgende proefveld waar de vegetatie zich al veel verder ontwikkeld had, en waar de gele weidemier de typische kensoort was. Ten slotte hadden we nog een proefveld in het centraler gelegen, wat kalkalmere deel dat het verst ontwikkeld was. Dit was het meest divers, wat ook mooi overeen

Daan Drukker (links) interviewt André van Loon.

kwam met de bodemparameters die we ook hadden. Dit speelde allemaal eind jaren 1970.

Wanneer ben je eigenlijk voor het eerst bij EIS komen werken?

Dat was in 1991-1992 voor het eerst. Daarna ben ik vanaf 1998 definitief bij EIS komen werken.

Oh dan heb je in de tussentijd nog best veel andere dingen gedaan zeker?

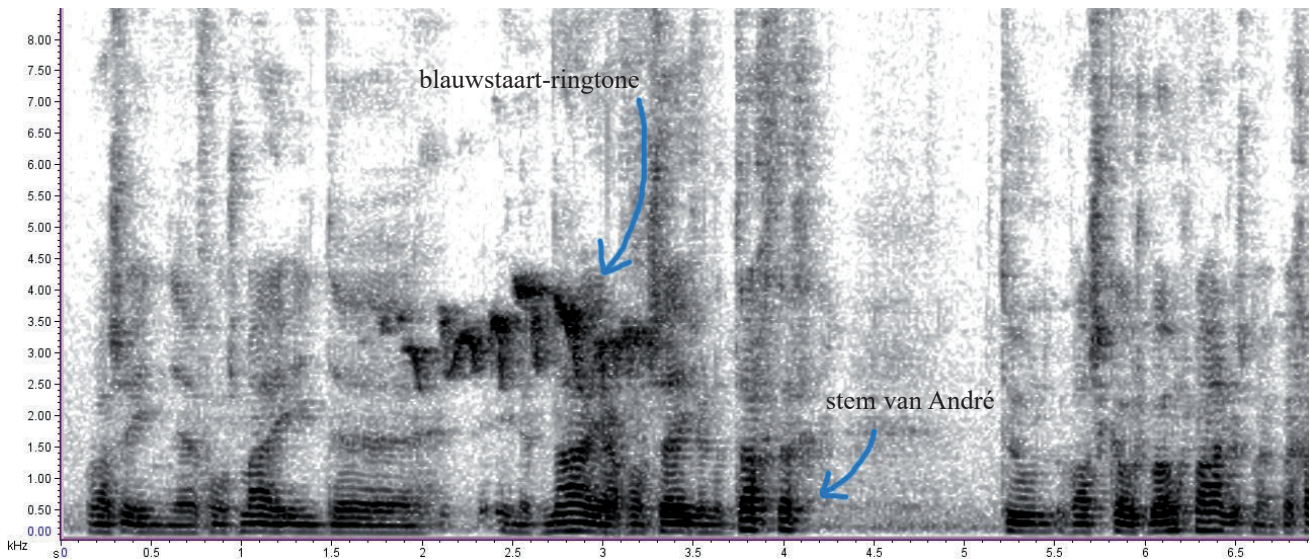
Ja, toen heb ik veel als freelancer gewerkt, dus naast de ANWB-gids ook andere vogelgidsjes zoals de Heinzelgids en nog allerlei andere kleine rotboekjes. Ook nog weleens een paar insectengidsjes, zoals de Bellmann weet je wel? Die heb ik met Guido Keijl vertaald en bewerkt. Voor de ANWB en voor Tirion. Ondertussen, toen ik was afgestudeerd vroeg mijn toenmalige begeleider Koos Boomsma of ik iets aan die rare mier in Boedapest wilde onderzoeken, rond 1988 was dat.

[Daan kijkt glazig en vragend]

Dat was wat wij nu kennen als de Plaagmier, *Lasius neglectus*, beschreven door ondergetekende en Koos Boomsma en de ontdekker van dat beestje in Boedapest. Toen heb ik een paar weken in Boedape... **[De typische zang van een blauwstaart schalt door het EIS-hok]** ... in de zomer veldwerk in Boedapest gedaan. Daar werkte een onderzoeker in een buitenwijk van Boedapest in een onderzoeksinstituut met een grote tuin. Hij werkte aan tomaten en dergelijke, maar als hobby deed hij ook aan mieren. Eén van de mierensoorten bleek daar in die tuin alle andere soorten te verdrijven. Met de kennis van toen kon je die determineren als *Lasius alienus*. Daar was iets geks mee aan de hand. Hij ontdekte al snel dat er meerdere eierleggende

koninginnen in de nesten zaten. Dat was raar, want dat is niet 'des *Lasius*' en ook niet bekend voor *Lasius alienus*. In het najaar van 1987 kwam Koos Boomsma deze Hongaar tegen op een congres over sociale insecten **[de blauwstaart zingt weer zijn hoogste lied]**... en zo hebben ze elkaar ontmoet en heeft Koos mij gevraagd om daar onderzoek te doen. Ik heb daar de populatie in kaart gebracht en materiaal verzameld.

Ik heb de volgende zomer met behoud van uitkering (ik had toen nog geen baan, dat kon gewoon nog) in Utrecht de boel uitgewerkt en dus een nieuwe soort beschreven: *Lasius neglectus*. Het jaar erop zijn we nog een keer terug gegaan, ditmaal met de auto en een analist uit Utrecht om iso-enzymanalyses te kunnen doen. Toen had je nog geen DNA-sequencing, maar uit die iso-enzymanalyse bleek al dat het genetisch een afwijkend beest was, en ook morfologisch: de mannetjes zijn namelijk extreem klein. De vrouwtjes zijn moeilijker van *Lasius alienus* te onderscheiden. Dat hele verhaal is uiteindelijk gepubliceerd in *Insectes Sociaux* in twee delen. Het eerste deel ging over de hele sociale structuur en het tweede deel vooral over de genetica. Alles bij elkaar was duidelijk: dit is een heel andere soort. Een paar jaar later heeft een Duitse myrmecoloog *Lasius neglectus* in eerste instantie gesynonymiseerd met *L. turcicus*. Daar zat hij misschien niet eens zo heel veel naast, maar uit later onderzoek bleek toch dat het wel degelijk een eigen soort was. Pas vrij recent is het vermoeden dat we al hadden bevestigd dat het oorspronkelijke verspreidingsgebied in Centraal-Azië ligt. Ze hebben hem daar ontdekt in Oezbekistan als ik me niet vergis. Ze gedragen zich daar veel 'normaler' voor *Lasius*-begrippen, met bruidsvluchten en minder koninginnen per nest. Het is het zogenoemde 'Invasieve exotensyndroom' dat ze extreem polygyn worden en nauwelijks bruidsvluchten meer

Sonagram van een deel van het interview met André. De bovenste pijl wijst op de blauwstaart-ringtone die gedurende het interview meermaals uitschalt boven de stem van André, aangeduid door de onderste pijl.

vertonen. Hetzelfde geldt ook een beetje voor het Mediterrane draaigatje. Het is eigenlijk een geluk bij een ongeluk dat ze nauwelijks bruidsvluchten doen, want als het zou gaan zoals bij *Lasius niger* zou de verspreiding echt razendsnel door de lucht gaan! Ook in Boedapest konden we trouwens al de link leggen met verspreiding via potplanten. In 2009 hebben we een risico-analyse gedaan voor Nederland, maar toen was *Lasius neglectus* nog helemaal niet bekend uit Nederland. We wisten dus niet zo goed wat we daar mee aan moesten, maar toen kwam ineens een artikeltje van iemand van de voorloper van het KAD over *Lasius alienus* in de binnenstad van Leiden weer in mijn herinnering bovendrijven. Dat bleek de plaagmier te zijn! Op basis van oude correspondentie uit datzelfde archief kon ik reconstrueren dat die plaagmier eigenlijk al sinds eind jaren 1960 op meerdere plekken in Nederland aanwezig was!

Na 1988 vroeg Erik van Nieukerken mij of ik bij EIS wilde komen werken omdat ze een atlas gingen maken van de bijen, wespen en mieren. Dat was in 1991. Broeder Lefeber in Maastricht was al begonnen met een bestand om allerlei bijen-, wespen- en mierenwaarnemingen bij elkaar te rapen. Al die gegevens zijn toen gedigitaliseerd. Ik heb daar toen met Theo Peeters twee jaar aan gewerkt met geld van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Nou, na twee jaar was dat geld op en ons dienstverband werd dus ook beëindigd. De atlassen waren uiteraard nog niet af, dat is altijd iets van de lange adem. Maar zo is dat dus voor mij bij EIS begonnen. Daarna heb ik nog een jaar op het ZMA gewerkt, waar ik onder andere met Willem Hogenes de mierencollectie op orde heb gebracht. Ondertussen was ik nog steeds wel freelancer en zo en pas in 1998 vroeg Roy mij of ik terug wilde komen bij EIS, maar dan als opvolger van Marian Out. Zij deed eerst de administratieve dingen en het bijhouden van databases, maar zij kreeg een andere functie binnen het museum. Uiteindelijk bleek ik dat ook heel erg leuk te vinden.

En had je al ervaring met DTP-dingen?

Nou alleen via Dutch Birding, waar ik me naast redactiewerk ook bezighield met het analoge gebeuren van het grafisch in elkaar zetten van het tijdschrift. René Pop scande toen de foto's

en René van Rossum plakte het nummer in elkaar op stramien-vellen. Daarna volgde op enig moment de digitale opmaak in (toen nog) QuarkXPress. René van Rossum heeft mij allerlei kneepjes van het opmaken bijgebracht. Later stapten we ook bij EIS over op InDesign.

Wie werkten er eigenlijk allemaal al bij EIS toen je begon in 1991 en daarna in 1998?

In 1991 was Roy net bezig met de sprinkhanenatlas en Erik van Nieukerken was toen hoofd van het EIS-bureau. Miep van Seeters was de voorganger van Marian Out en daarnaast waren er alleen Theo Peeters en ik. In de tussentijd heb ik ook nog een klusje voor EIS gedaan, realiseer ik me net. Wouter van Steenis was toen directeur en er was een projectje dat door De Vlinderstichting was geëntameerd. Dat heette Flora en Fauna 2030, een project dat erop gericht was om de effecten van het natuurbeleid van toen in te schatten in de toekomst op basis van de toen beschikbare gegevens. Ik heb dat toen voor de mieren gedaan samen met Bram Mabelis. Maar goed, die rapportjes hebben we hier nog allemaal staan.

Speaking of which: je hebt het altijd over de Gouden Doos, wat is dat voor iets?

Nou, die staan daar (**André wijst naar de kast**). We hadden bedacht: we moeten gewoon een archief hebben waar we van elk rapport een fysiek exemplaar hebben (of twee). In het begin liet ik die nog allemaal inbinden, maar tegenwoordig zijn het gewoon losse blaadjes in een plastic hoesje. Inmiddels houd ik ook een digitaal archief bij. Ook alle atlasjes en ET's en andere boekjes hebben we op die manier fysiek opgeslagen in 'gouden dozen'. Ik heb het zelf ook altijd belangrijk gevonden. Ik zorg er ook altijd voor dat de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag een exemplaar krijgt.

En hoe zag EIS eruit toen je in 1998 terugkwam?

Nou, toen hadden Menno Reemer en Niels Dingemanse inmiddels aan de libellenatlas gewerkt. Niels was alweer weg toen ik terugkwam, en Vincent Kalkman verving hem. Menno was er ook al op de Raamsteeg, maar toen deed hij een onderwerp voor zijn studie over het zweefvliegengenus *Epistrophe*.

Over de Raamsteeg gesproken: je hebt natuurlijk best wel veel tijd besteed aan verhuizingen en we vroegen ons af: op hoeveel verschillende plekken heb je gezeten? Hoe vaak ben je verhuisd met EIS?

Ja dat is best lastig te berekenen, maar waarschijnlijk wel 11 of 12 keer! In 1998 kwam het museum naar de plek waar we nu zitten. Er was toen al onmiddellijk plaatsgebrek, dus dat was al gauw gedoe. Binnen dat gebouw zijn we toen nog twee of drie keer van plek veranderd. In die tijd stond waar nu Live Science is nog een ander gebouw van een bedrijf. Dat heette het Darwinhouse. Naturalis huurde daar één of twee verdiepingen en daar heeft EIS ook een tijd gezeten. Voor zover ik dat nu kan reconstrueren zijn we in de tussentijd ook nog een keer naar het huidige gebouw verhuisd. Daarna naar het Van Steenis-gebouw, waarbinnen we ook nog een keer verkast zijn. Daarna weer terug naar het Darwinhouse waar we op de eerste verdieping terecht kwamen. Toen ging het museum echt dicht in verband met de grote verbouwing. We hebben toen twee jaar op de Vondellaan gezeten in het Heerema-gebouw. In 2019 konden we het nieuwe Naturalis in. Eerst naar de derde verdieping. Vorig jaar september zijn we naar het hok verhuisd waar we nu in zitten en naar het er nu uitziet gaan we volgend jaar weer terug naar onze oude stek op de derde. Die verhuizing is gelukkig niet aan mij om te begeleiden, hoewel ik graag nog een keer langskom!

Wat vond je eigenlijk het leukst om te doen in al die jaren bij EIS?

Nou, wat ik nog helemaal vergeten ben om te zeggen was dat ik dankzij mijn ervaring met redactiewerk bij Dutch Birding ook gevraagd ben om redactiewerk te doen voor de serie boeken van De Natuur van Nederland. Dat vond ik erg leuk om te doen. Bij de voorloper van deel 10 van die serie, over de Nederlandse Biodiversiteit, heb ik met Erik van Nieukerken ook een symposium georganiseerd in de Stadsschouwburg. Daarnaast heb ik toch altijd wel enig genoeg gehad in het meemaken van de hele overgang van het aanleveren van waarnemingen. In het begin was het zo dat iemand al die waarnemingsformulieren moest invoeren in een digitaal bestand. Maar op een gegeven moment hadden steeds meer mensen hun eigen PC'tjes thuis. **[de blauwstaart klinkt weer op de achtergrond]**. Iedereen had toen altijd zijn eigen format waarin de gegevens werden aangeleverd en dat moest ik allemaal omvormen zodat het geschikt werd voor ons eigen databestand. Waarneming.nl bestond nog niet en door de veelvormigheid waarmee het werd aangeleverd was dat altijd nog wel een flink klusje. De afwisseling was altijd erg leuk: contacten met donateurs en mensen die publicaties bestellen, opmaken van boekjes, af en toe veldwerk aan mieren.

En tot slot, André: wat nu? Wat ga je nu doen na je pensionering?

Niks! (lacht). Nee, want Dutch Birding blijft natuurlijk ook bestaan nog, dus daar ga ik nog een tijdje mee door, dat vind ik nog wel leuk. En kijk, Thea is al twee jaar met pensioen, dus nu wordt het een stuk makkelijker om spontaan op reis te gaan. Niet dat we meteen hele verre reizen willen gaan maken, daar ben ik sowieso niet zo van. Ik kijk ernaar uit om een week-endje weg te gaan en er gewoon wat dagen aan vast te kunnen plakken. Iets makkelijker om naar vrienden in Frankrijk te gaan. En ik blijf natuurlijk toch wel met mieren buiten bezig. Dat kan ik dan wel weer intensiveren. En als Jinze dat wil dan kan ik hem ook wel helpen met projectjes. **Ah, dat laten we**

dan maar 'on the record' dus? Haha O ja hoor, dat weet Jinze prima, volgens mij gaat hij er zelfs al van uit! Dus ik heb geen hele speciale plannen of zo. Het is een mooi moment om met pensioen te gaan, ook omdat Thea ook al met pensioen is. Ik kijk ernaar uit om weer wat spontaan te gaan vogelen, of als ik zin heb om naar de vinkenbaan te gaan. Echt twitchen mischien niet, maar dat was eigenlijk nooit echt mijn pakkie an, ondanks mijn Dutch Birding-connecties. Alhoewel daar flinke uitzonderingen waren trouwens! Ik ben bijvoorbeeld een keer naar de witte Giervalk op Schiermonnikoog geweest en een dag later naar de Grijsse Wouw op Texel. Nou, twee eilandtwitches in één weekend was wel uitzonderlijk hoor voor mijn doen.

(Hierna gaat het gesprek nog een tijdje door over Grijsse Wouwen en over hoe algemeen ze zijn geworden, maar dat we ze allebei toch maar heel weinig gezien hebben, en dat ze vroeger zo zeldzaam waren dat de lokale snackbar bij het Bargerveen een 'broodje grijsse wouw' serveerde toen er daar na lang wachten eindelijk weer één twitchbaar was). Zoals altijd eindigt het gesprek met slap geouwehoer over vogels en is het precies 12 uur. Tijd voor de lunch dus!

Daan Drukker

Even voorstellen: Bibiche Berkholst

Graag wil ik mij even voorstellen. Ik ben Bibiche Berkholst en kom per 1 december het team versterken als administratief medewerker / projectondersteuner. Na drie jaar bij Naturalis gewerkt te hebben als medewerker collectie-digitalisering vond ik het tijd voor een nieuwe stap. Aangezien insecten mij al mijn hele leven hebben gefascineerd leek het me een goed idee om bij EIS aan de slag te gaan. Vorig jaar heb ik al met EIS samengewerkt aan een soortzoeker voor groene gaasvliegen en ik hoop nog veel meer bij te kunnen dragen aan deze leuke organisatie! Nog even wat weetjes over mij: ik heb archeologie gestudeerd met een focus op zoöarcheologie, waarbij ik dierlijk botmateriaal heb onderzocht uit de Middeleeuwen en de Steentijd. In mijn vrije tijd ga ik graag naar buiten om vogels te spotten en (uiteraard) op zoek te gaan naar insecten. Ik houd erg van kunst en ben dus ook veel in musea te vinden. Ook ben ik een enorme muziekliefhebber, in de loop van de jaren ben ik naar ontelbaar veel concerten geweest.

Bibiche Berkholst

Stage Stefan Arp

Ik ben Stefan Arp en in mijn vrije tijd ben ik actief met de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie en vaak buiten te vinden. Ik kijk vooral naar planten en insecten, met name de zweefvliegen vind ik erg leuk. Daarnaast vind ik landschapsecologie ook erg interessant. Ik studeer Bos en Natuurbeheer aan hogeschool Van Hall Larenstein. Voor mijn opleiding heb ik tien weken stage gelopen bij het Utrechts Landschap (waar ik ook de meeste tijd doorbracht) en EIS. Tijdens mijn stage heb ik onderzoek gedaan naar mieren onder verschillende typen bosbeheer. Twee jaar geleden is in de buurt van Leersum een groot stuk bos omgewaaid door een valwind. Bij het Utrechts Landschap mochten alle dode bomen blijven liggen en is het een 'stormreservaat' geworden. Hierin is en wordt veel onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen van de vegetatie en soortenrijkdom. Ik heb in dit stormreservaat door middel van wijnbuisjes onderzocht welke en hoeveel mieren er voorkomen. Dit heb ik vergeleken met drie andere bosbeheertypen in de omgeving: stukken waar de valwind ook heeft toegeslagen en waarna het dode hout voor een groot gedeelte is opgeruimd en er nieuwe bomen zijn geplant, een beheerd bos met natuurdoelstelling en twee bosreservaten (waar al decennia lang geen beheer wordt uitgevoerd).

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat er van alle bostypen duidelijk de meeste mierensoorten en -aantallen gevangen zijn in het stormreservaat. In het opgeruimde en opnieuw ingeplante stormbos zijn de minste soorten en aantallen gevonden. Dit patroon was ook de verwachting. Mogelijke oorzaken voor de goede mierenomstandigheden in het stormreservaat zijn de grote hoeveelheid voedsel door overvloed aan jonge boompjes (met bladluizen), genoeg dood hout om in en onder te nestelen, een op veel plekken ongestoorde bodem waarin goed nesten

gemaakt kunnen worden en variatie in structuur en microklimaat met veel warme plekken waar zon tot op de bodem kan doordringen. De resultaten van dit onderzoek worden hopelijk binnenkort gepubliceerd in een vakblad. Met Jinze en het team van Vroege Vogels ben ik in het stormreservaat geweest om een item te maken over het onderzoek. Tijdens mijn stage heb ik veel geleerd, niet alleen over mieren maar ook over allerlei beheerwerkzaamheden en andere onderzoeken.

Stefan Arp

Save the date: 6 april 2024 Landelijke Insectendag

De landelijke insectendag zal plaatsvinden op zaterdag 6 april. We zijn te gast in Flora Boskoop. Zet deze datum vast in je agenda! Meer informatie volgt binnenkort via de EIS-website en de Tentakel.

Marja van der Veen

Grote gerande oeverspin en faunapassages

In het Naardermeer zijn, binnen het Natuurnetwerk Nederland, de afgelopen jaren veel investeringen geweest om versnippering op te heffen, zowel met omliggende natuurgebieden, maar ook met faunapassages onder het spoor dat het natuurgebied zelf in tweeën deelt. Deze passages zijn in 2019 aangelegd en zijn daarna gemonitord op gebruik. De Provincie Noord-Holland had Altenburg & Wymenga Ecologisch Onderzoek BV (A&W) gevraagd om drie jaren het gebruik te monitoren, met veel aandacht voor zoogdieren, amfibieën en de ringslang. Bijzonder was dat ook een ongewervelde was opgenomen in de lijst van doelsoorten die van de ontsnippering moesten profiteren: de grote gerande oeverspin *Dolomodes plantarius*. A&W riep de hulp van EIS in om te kijken hoe deze fraaie spin reageert op de faunapassages die langs sloten waren aangelegd, onder het spoor door. De resultaten van enkele veldbezoeken stonden zeer gelukkig. In drie van de vijf onderzochte tunnels werd de soort waargenomen en ook de vegetatie rondom drie van de tunnels bleek geschikt leefgebied waar eicocons aanwezig waren. En dat niet alleen: met name de onderranden van de aangebrachte looprichels bleken aantrekkelijke leefgebieden

Grote gerande oeverspin *Dolomodes plantarius* (foto: Jinze Noordijk)

voor de spin en er werden hier aardig wat individuen waargenomen, inclusief vervellingshuidjes en ook eenmaal een overwinterende spin. Met name dat de passages erg in trek waren als een plek om te vervellen, geeft aan dat ze dus zonder twijfel ook de ontsnippering kunnen opheffen en spinnen met gemak eronder bewegen. Omdat het er blijkbaar veilig is en met het juiste microklimaat (m.n. vocht naar verwachting) om te vervellen bieden de faunapassages mogelijk zelfs een waardevol stukje toegevoegd leefgebied, naast de vele oevers in het Naardermeer.

Meer lezen: T. Smink, M. Koopmans & D. Oosterholt 2023. Eindrapportage monitoring faunapassages Naardermeer. 2020-2023. A&W-rapport 19-411 C. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Jinze Noordijk

Van blinde bij tot zilveren fluitje

In 2023 heeft EIS het fraaie boekje *Van blinde bij tot zilveren fluitje* uitgegeven. Flor Rhebergen en Theo Zeegers portretteren 10 bijen en 10 zweefvliegen. Van elke soort is een prachtige foto opgenomen en een toegankelijke tekst. Uitgegeven in het kader van de Nationale Bijenstrategie. Te bestellen voor 8 euro via EIS-nederland.nl.

2024: Jaar van de Wesp

2024 wordt het Jaar van de Wesp. EIS Kenniscentrum Insecten, de sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging, de Wespenstichting, Naturalis en de jeugdbonden JNM en NJN organiseren onder de noemer Jaar van de Wesp een serie activiteiten in 2024. Dit naar voorbeeld van het Jaar van de Bij dat enkele jaren geleden is gehouden. Doel is om wespen in Nederland een keer in het zonnetje te zetten, daarbij de aandacht te vragen voor de schoonheid en diversiteit van deze groep insecten. Dat is weer eens wat anders dan berichten over grote aantallen limonadewespen op het terras of over zogenaamde horrorwespen (Aziatische hoornaars). Het project wordt gefinancierd door het Cultuurfonds, de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting en de deelnemende organisaties.

Voor zowel specialistische als minder specialistische geïnteresseerden zitten voor 2024 het verschijnen van diverse determinatietabellen in de pijplijn, o.a. voor plooiwingswespen en graafwespen. Ook is een mooie en toegankelijke familietabel voor angeldragende wespen in de maak. De tabellen kunnen meteen ook worden toegepast of getoetst in excursies, determinatiebijeenkomsten en jeugdbondskampen die speciaal in dit jaar worden georganiseerd. Ook is er een themanummer van Entomologische Berichten in de maak.

Kroonwesp *Stephanus serrator* (familie Stephanidae). Een van de doelen van het Jaar van de Wesp is om uit te dragen dat wespen zoveel meer omvatten dan alleen de bekende limonadewespen (foto Roy Kleukers).

De Wespenstichting promoot een diervriendelijke omgang met wespennesten en ook over dat onderwerp zijn diverse activiteiten voorzien, zoals een handleiding voor de omgang met wespennesten en een binnenlandse meeting voor bestrijders, beleidsmakers en andere geïnteresseerden. Voor het grotere publiek organiseren we de jaarlijks terugkerende wespentelling, nu groter aangepakt dan voorgaande jaren. Ook komt er een zoekkaart wespen voor bij die telling en erna. We bereiden met Naturalis een publieksonderzoek naar limonadewespen voor. Al met al te veel om op te noemen. Mensen en organisaties die een bijdrage willen leveren aan het jaar van de wesp, er aandacht aan willen besteden of in dit kader een lokale, regionale of landelijke activiteit willen organiseren, kunnen contact opnemen met johan.vantbosch@naturalis.nl.

Johan van 't Bosch

2023: nieuwe stappen in het meetnet hommels

2023 was een jaar van nieuwe stappen in het meetnet hommels. Een mooie mijlpaal is dat na vijf pilotjaren het meetnet hommels in 2023 officieel onderdeel geworden is van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit is uiteraard wel een feestje waard. Dat betekent ook dat in 2023 voor het eerst het CBS met de data aan het rekenen is geslagen. We verwachten binnenkort de eerste trends te kunnen rapporteren voor de algemeenste hommelse soorten die in het meetnet worden geteld. Ongeacht wat de trends blijken te zijn, is dit een mijlpaal waar we naar uitkijken.

Een andere nieuwe stap is dat we in 2023 zijn begonnen met gerichte acties om meer routes te krijgen in gebieden waar schaarse hommelse soorten voorkomen. Hiervoor heeft Dominic Dijkshoorn veel werk verzet. Deze schaarse hommelse soorten zijn de moshommel, de heidehommel, de zandhommel en de grashommel, die allemaal een beperkt tot zeer beperkt verspreidingsgebied hebben in Nederland. Hopelijk kan ook de Veenhommel hierop meeliften. Die wordt tot nu toe nog maar op weinig routes geteld, maar komt vaak wel voor in dezelfde gebieden als de andere schaarse soorten.

Wat betekent dat dan in de praktijk? Enerzijds zijn lokaal gericht nieuwe routes uitgezet. Zoals voor de moshommel op de marker wadden, die recent door deze soort zijn gekoloniseerd. Anderzijds zijn op diverse plekken bijeenkomsten geor-

ganiseerd met boswachters en mogelijke vrijwilligers. Doel is dan om beide groepen enthousiast te krijgen voor zowel de hommels als voor het meetnet. En om met de lokale kennis gericht nieuwe telroutes uit te zetten. Meestal kon de bijeenkomst gecombineerd worden met een veldbezoek. Voorbeelden van locaties zijn, Texel, de Biesbosch en diverse heidegebieden. Op sommige locaties waar moshommel voorkomt, zoals Texel, Rottumeroog en Rottumerplaat bekijken we met boswachters of de roulerende vogelwachters routes kunnen tellen. Naar verwachting worden de inspanningen van dit jaar pas volgend jaar zichtbaar in de tellingen.

Wat betreft opleiding verschoof de aandacht dit jaar van fysieke cursussen naar excursies. Er werden vier excursies georganiseerd zodat tellers samen in het veld kunnen leren. Plan is om dat aantal volgend jaar wat verder te verhogen. Voor een deel kunnen ervaren tellers de excursies begeleiden. We hebben een online cursus gegeven, in vier delen, met zo'n 50 deelnemers. In het najaar zijn we begonnen met het opzetten van een e-learning over hommels. Het doel is om die aan het begin van het seizoen 2024 in gebruik te nemen.

Tot slot blijft het aantal routes langzaam groeien. Op basis van de voorlopige resultaten is in 2024 op 444 routes geteld. Op exact de helft hiervan brengen de tellers de hommels ook op naam. In voorgaande jaren schommelde dit aantal rond de 40%. We zijn blij dat het aandeel op soort getelde routes ook langzaam groeit. Mensen die zelf een hommelmoute zouden willen tellen, kunnen zich melden bij johan.vantbosch@naturalis.nl. Met de toenemende aandacht voor zeldzame soorten, willen we ook ervaren waarnemers uitnodigen om zich aan te melden.

Johan van 't Bosch

Nederlandse Faunistische Mededelingen

In dit laatste fysieke nummer van NFM weer een mooie variatie aan onderwerpen, van bekende groepen als sprinkhanen en bijen tot snoerwormen en mijten. Uiteraard weer veel nieuwe soorten voor Nederland, maar binnen de langpootmuggen wordt ook een soort afgevoerd: *Tipula repanda*. En soorten afvoeren is nog niet zo makkelijk. De auteurs maken aannemelijk dat het de soort op de Nederlandse lijst terecht is gekomen door een etiketteringsfout.

- 1 C.F.M. den Bieman, M.C. de Haas & L.P. Alferink – *Hishimonus diffractus* en *Planaphrodes nigrita*: twee nieuwe dwergcicaden voor Nederland (Homoptera: Cicadellidae)
- 7 B.E. Berkholst, G. Lommen, A.A.M. Lamberts & D. Drukker – De eerste waarnemingen van de zwartadergaasvlieg *Nineta inpunctata* in Nederland (Neuroptera: Chrysopidae)
- 13 A.A.M. Lamberts & A. Wijker – Het dwergverfdrupje *Oxycera pygmaea*, een nieuwe wapenvlieg voor Nederland (Diptera: Stratiomyidae)
- 17 J. T. Smit & H. Bruins – Opmerkelijke vondst van de mediterrane brandkruidboorvlieg *Aciura coryli* in Nederland (Diptera: Tephritidae)
- 23 J.T. Kuper & H. van Kleef – De dansmug *Omisus caledonicus* in Nederland: van subfossiel naar springlevend (Diptera: Chironomidae)
- 31 S.A. de Waart – Eerste waarneming van de landsnoerworm *Leptonemertes chalicophora* in Nederland (Nemertea)

- 37 P. Hoppenbrouwers – Uitbreiding van de weidesprinkhaan *Chorthippus dorsatus* in de Gelderse poort (Orthoptera)
- 43 J.T. Smit & K. Goudsmits – De braamtronkenbij *Heriades rubicola* nieuw voor Nederland (Hymenoptera: Megachilidae)
- 51 H. Siepel, H.J.W.M. Cremers & A.-F. Hiemstra – First supplement to the checklist of the astigmatic mites of the Netherlands (Acari: Oribatida: Astigmatina)
- 65 H. Siepel – Fourth supplement to the checklist of moss mites of the Netherlands (Acari: Oribatida)

Waarnemingen en mededelingen

- 75 J.T. Smit – *Otites porcus*, de nieuwe naam voor de Nederlandse prachtvlieg *O. formosa* (Diptera: Ulidiidae)
- 77 P. Oosterbroek & H. de Jong – *Tipula repanda*, een voor Nederland onterecht gemelde langpootmug (Diptera: Tipulidae)

Roy Kleukers

Entomologische Tabellen

In de serie Entomologische Tabellen zijn twee manuscripten in een vergevorderd stadium. De ET haften is in de opmaakfase en de opmaak van het deel over de plooivleugelwespen zal begin 2024 plaatsvinden.

Roy Kleukers